

Trzy zapachy neutrin

Agnieszka Zalewska

sesja naukowa z okazji 50-lecia IFJ PAN, 18.09.2005

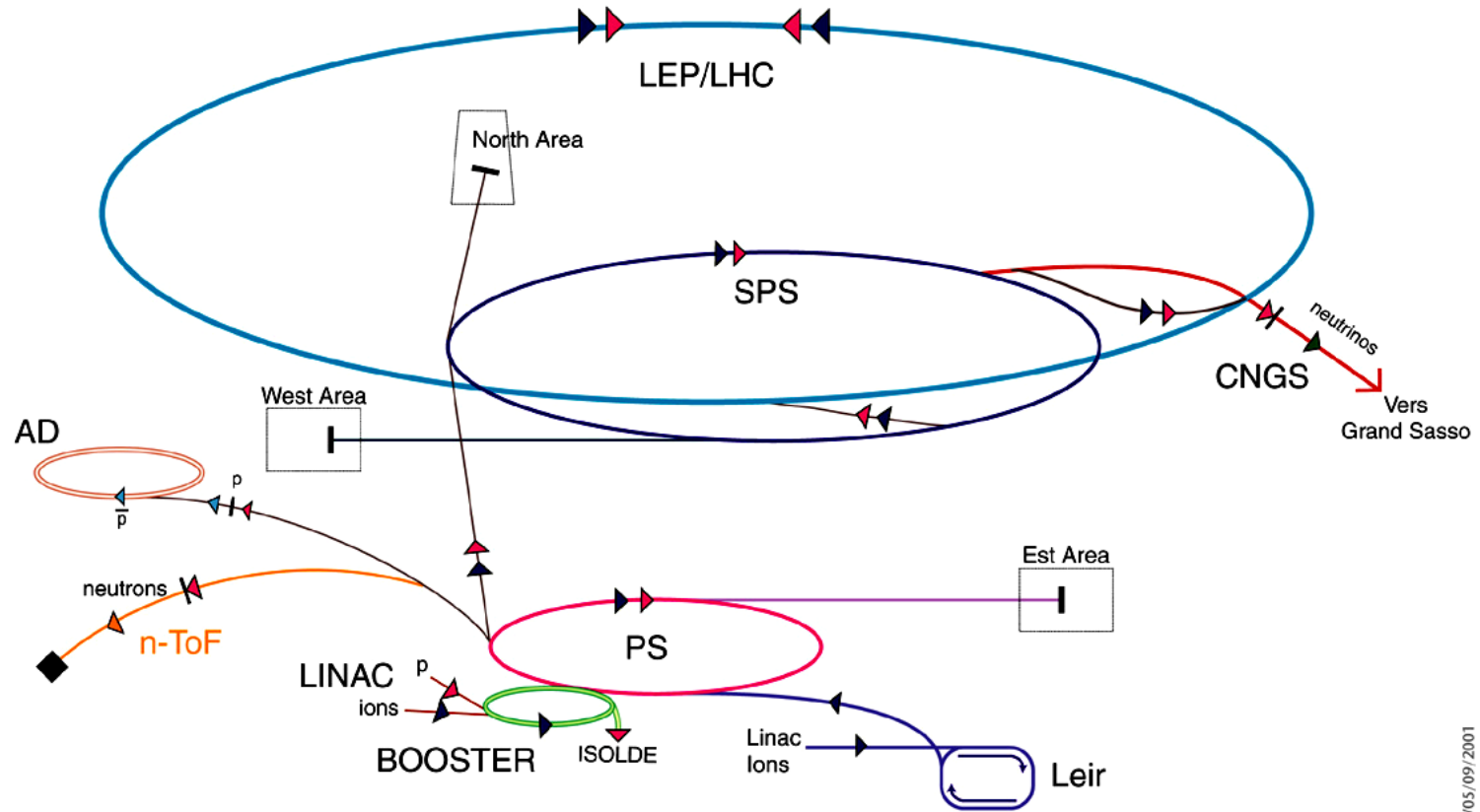
W imieniu zespołu fizyków, inżynierów i techników
pracujących w eksperymencie DELPHI
przy akceleratorze LEP

J. Błocki, P. Brückman, A. Budziak, K. Cieřlik, B. Dąbrowski, A. Despet,
W. Duliński, A. Florek, B. Florek, K. Gałuszka, T. Gdański, J. Godlewski,
Z. Hajduk, P. Jałocha, W. Janczur, P. Kapusta, B. Kisielewski, J. Knapik,
W. Kucewicz, M. Kucharczyk, T. Lesiak, M. Michałowski, B. Muryn,
K. Pakoński, H. Paćka, G. Polok, K. Rybicki, M. Stodulski, M. Turaća,
M. Witek, A. Zalewska

**Bohaterem tej opowieści jest
LEP (Large Electron Positron
collider), jego 4 eksperymenty
(w tym eksperyment DELPHI)
oraz zegarmistrzowska precyzja
w fizyce cząstek**

CERN - akceleratoratory

Accelerator chain of CERN (operating or approved projects)

- ▶ p (proton)
- ▶ ion
- ▶ neutrons
- ▶ $\bar{p}$ (antiproton)
- ▶ $\leftrightarrow$ proton/antiproton conversion
- ▶ neutrinos

- AD Antiproton Decelerator
- PS Proton Synchrotron
- SPS Super Proton Synchrotron

- LHC Large Hadron Collider
- n-ToF Neutrons Time of Flight
- CNGS Cern Neutrinos Grand Sasso

1989-2000 - okres pracy akceleratora LEP

Największy zderzacz e^+e^- ,
dł. obwodu 27 km,
maksymalna energia 209 GeV,
zatwierdzony w 1981 r.

4 eksperymenty: ALEPH, DELPHI, L3, OPAL

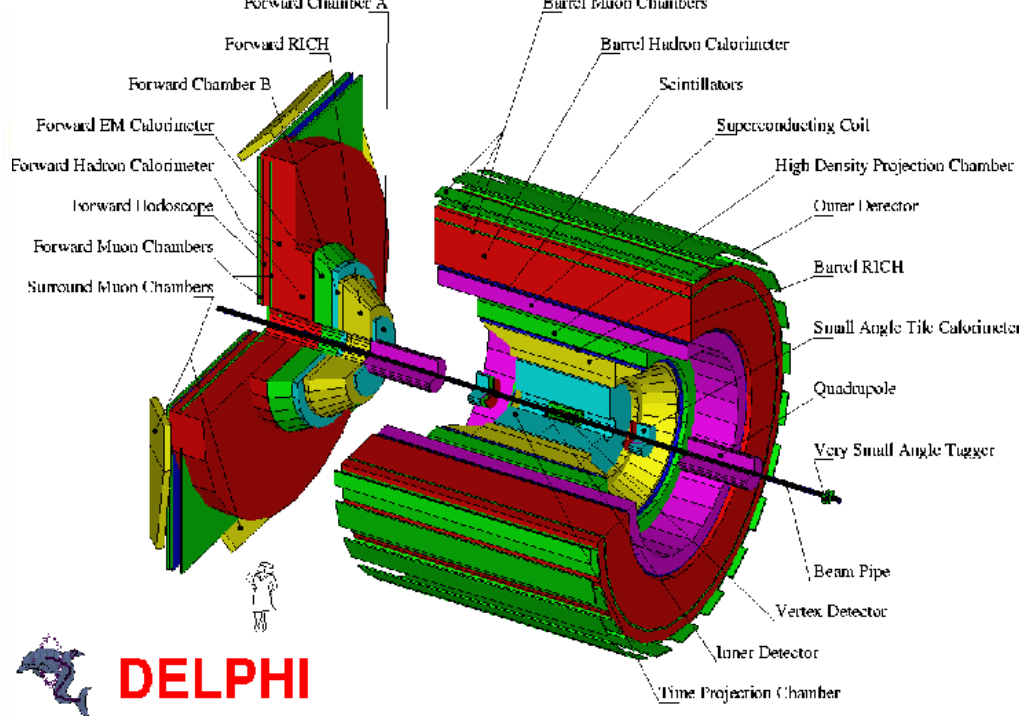
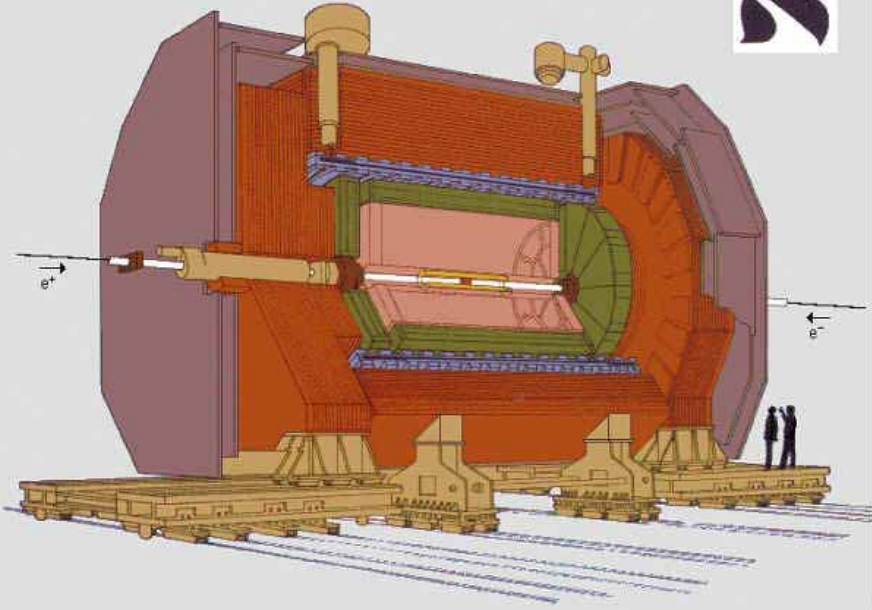

Dwie fazy pracy akceleratora LEP:

1989-1995 - $E_{CMS} \approx m_Z$

1995-2000 - stopniowe podnoszenie E_{CMS} aż do 209 GeV

ALEPH

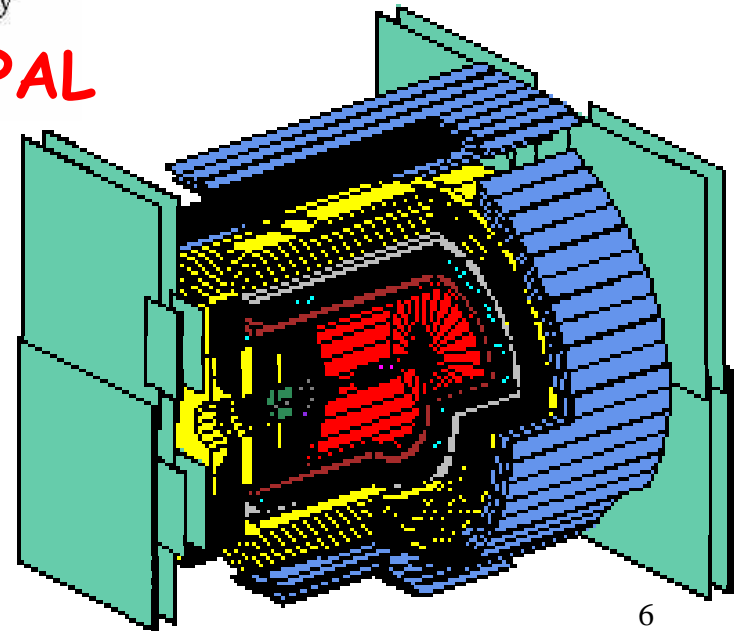
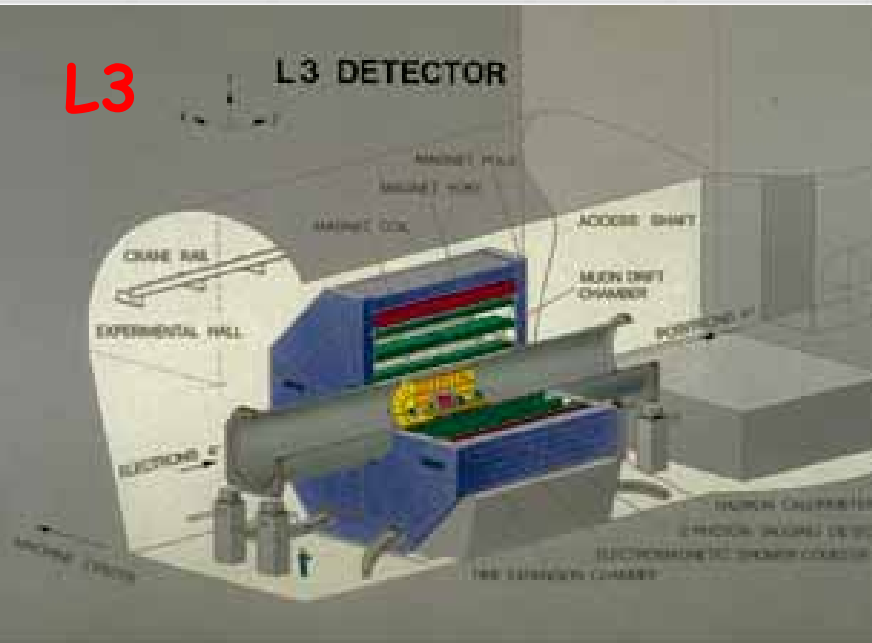
DELPHI

■ Luminosity
Monitors

OPAL

L3

L3 DETECTOR

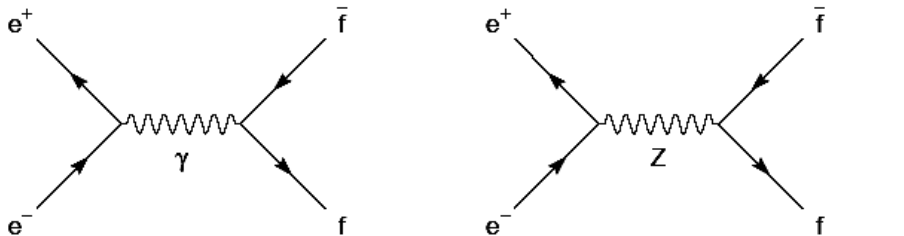
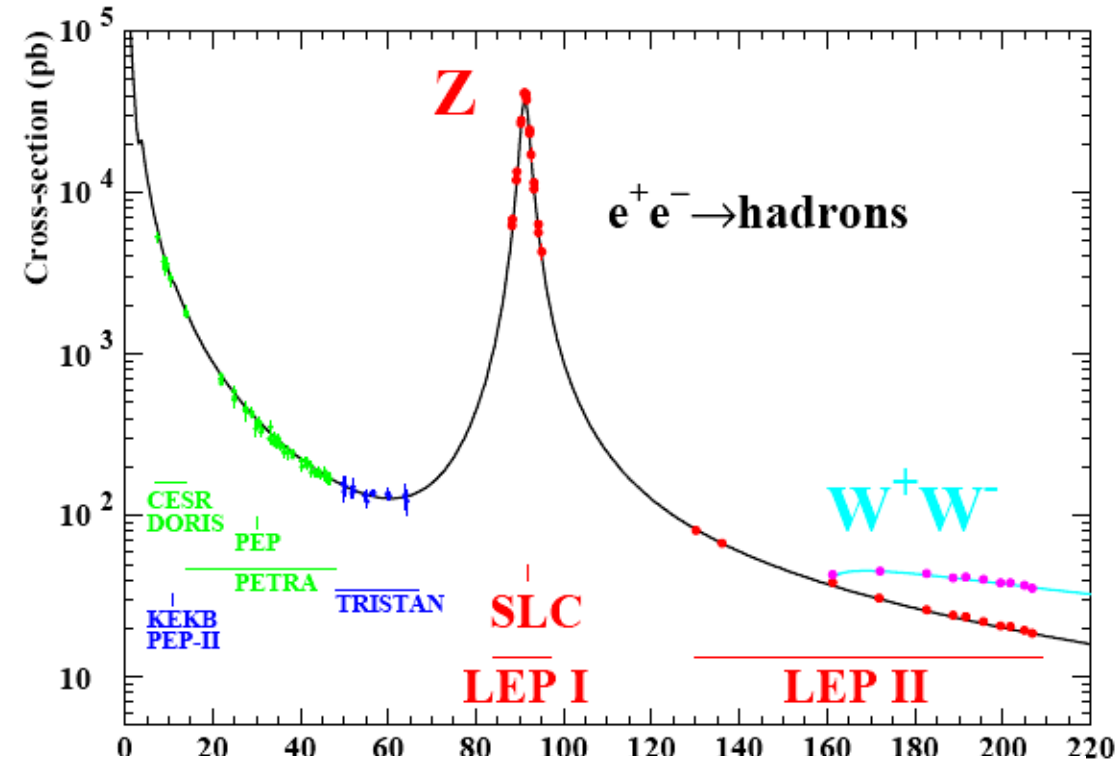

Eksperyment DELPHI przy akceleratorze LEP

Prace rozpoczęły się w 1980, w 2005 roku analizy danych na ukończeniu, w eksp. DELPHI uczestniczyły dwie duże polskie grupy z Krakowa i Warszawy, poważny wkład aparaturowy (detektory VD, ID, HPC, RICH) polski ołów jako ekwiwalent wkładu finansowego

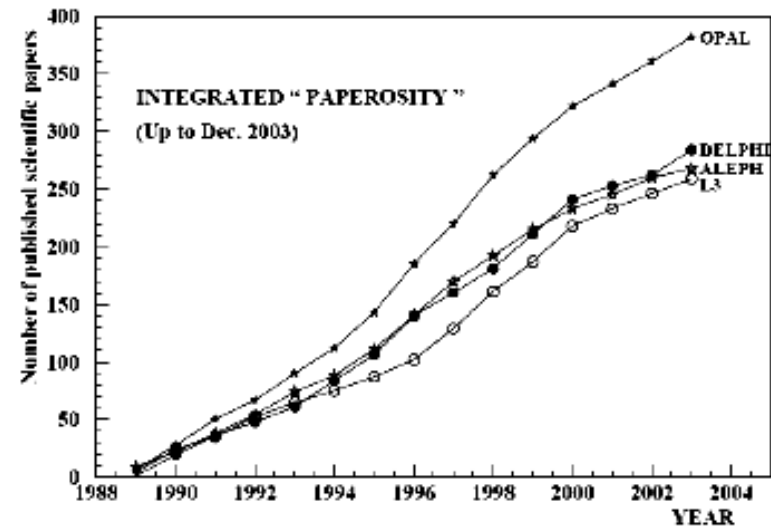
Program fizyczny LEP: precyzyjne testy Standardowego Modelu cząstek

A.Zalewska, 50-lecie IFJ, 18.09.2003

Teoria elektrosłaba dla oddziaływań EM i słabych

Chromodynamika kwantowa dla oddziaływań silnych

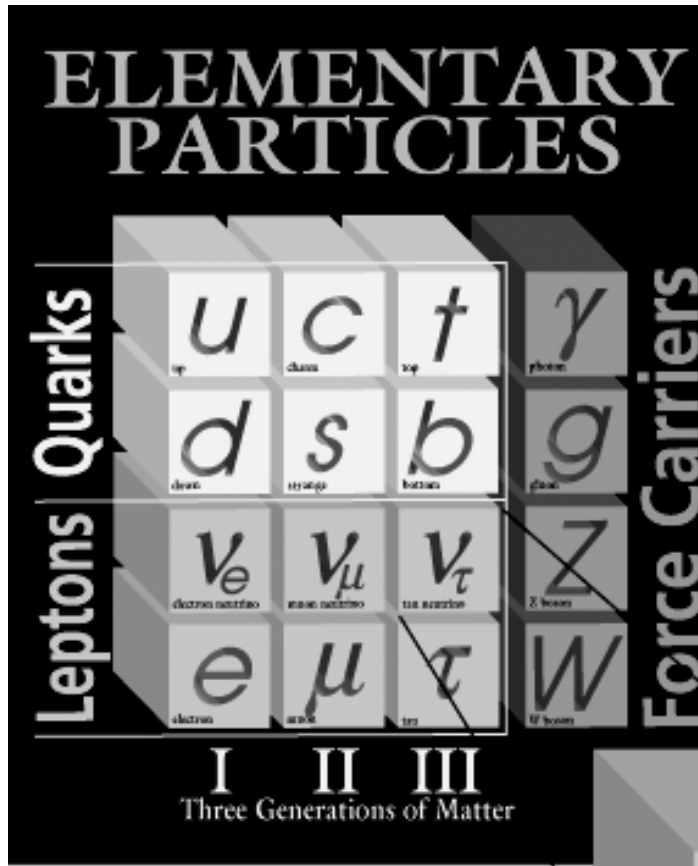
Dziedzictwo LEPu: m.in.
ok.1300 publikacji naukowych

Trzy wyniki:

- trzy zapachy neutrin
- masa kwarku t
- co z tym Higgsem?
- w tle precyzja, precyzja, precyzja!

Trzy zapachy neutrin = trzy rodziny elementarnych fermionów

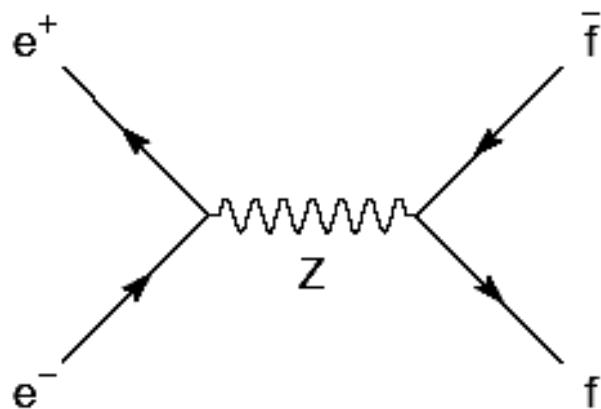
Dlaczego istnieje więcej niż jedna rodzina?

A.Zalewska, 50-lecie IFJ, 18.09.2005

Przed startem LEP-u wiadomo było, że są co najmniej trzy rodziny kwarkowo-leptonowe, bo znany był już kwark b i lepton τ , należące do trzeciej rodziny

To, czy istnieje więcej rodzin, można było sprawdzić poprzez poszukiwanie rozpadów bozonu Z^0 na dodatkowe pary neutrin-antyneutrino

Jak wyznaczyć N_ν ?

Z^0 rozpada się na pary $f \bar{f}$:

kwarki: $u \bar{u}$, $d \bar{d}$, $s \bar{s}$, $c \bar{c}$, $b \bar{b}$

naładowane leptony: e^-e^+ , $\mu^-\mu^+$, $\tau^-\tau^+$

neutrino: $\nu_e \bar{\nu}_e$, $\nu_\mu \bar{\nu}_\mu$, $\nu_\tau \bar{\nu}_\tau$ + ??

$$\Gamma_Z = \Gamma_{ee} + \Gamma_{\mu\mu} + \Gamma_{\tau\tau} + \Gamma_{\text{had}} + \Gamma_{\text{inv}}$$

$$\sigma_{\text{had}}^0 \equiv \frac{12\pi}{m_Z^2} \frac{\Gamma_{ee}\Gamma_{\text{had}}}{\Gamma_Z^2}$$

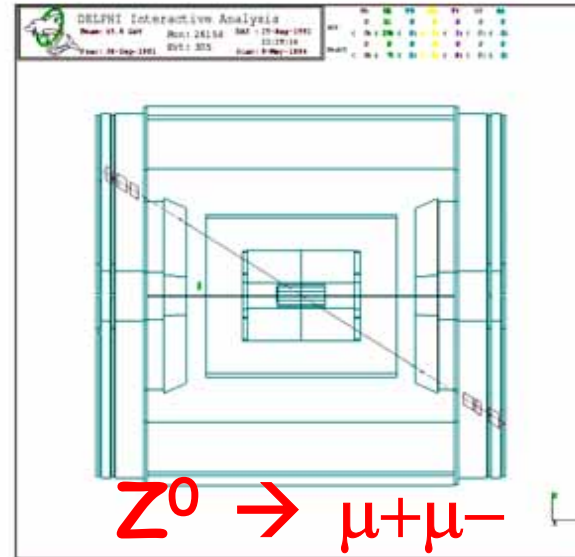
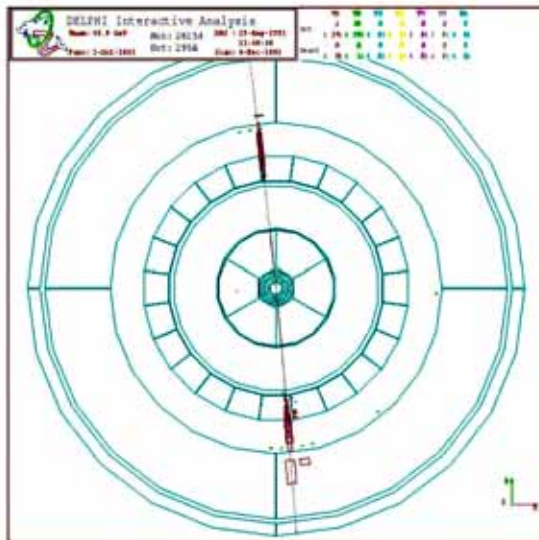
$$R_\ell^0 \equiv \Gamma_{\text{had}}/\Gamma_{\ell\ell}$$

$$R_{\text{inv}}^0 = \left(\frac{12\pi R_\ell^0}{\sigma_{\text{had}}^0 m_Z^2} \right)^{\frac{1}{2}} - R_\ell^0 - (3 - \delta_\tau)$$

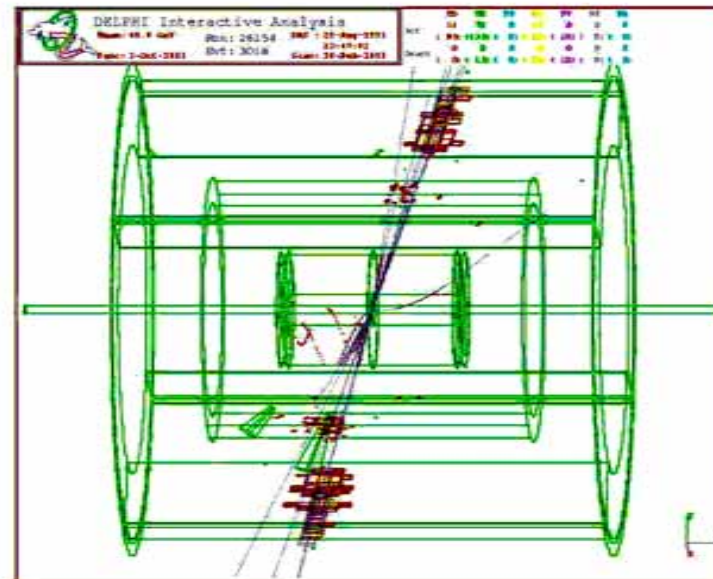
$$R_{\text{inv}}^0 = N_\nu \left(\frac{\Gamma_{\nu\bar{\nu}}}{\Gamma_{\ell\ell}} \right)_{\text{SM}}$$

Klasyfikacja rozpadów Z^0

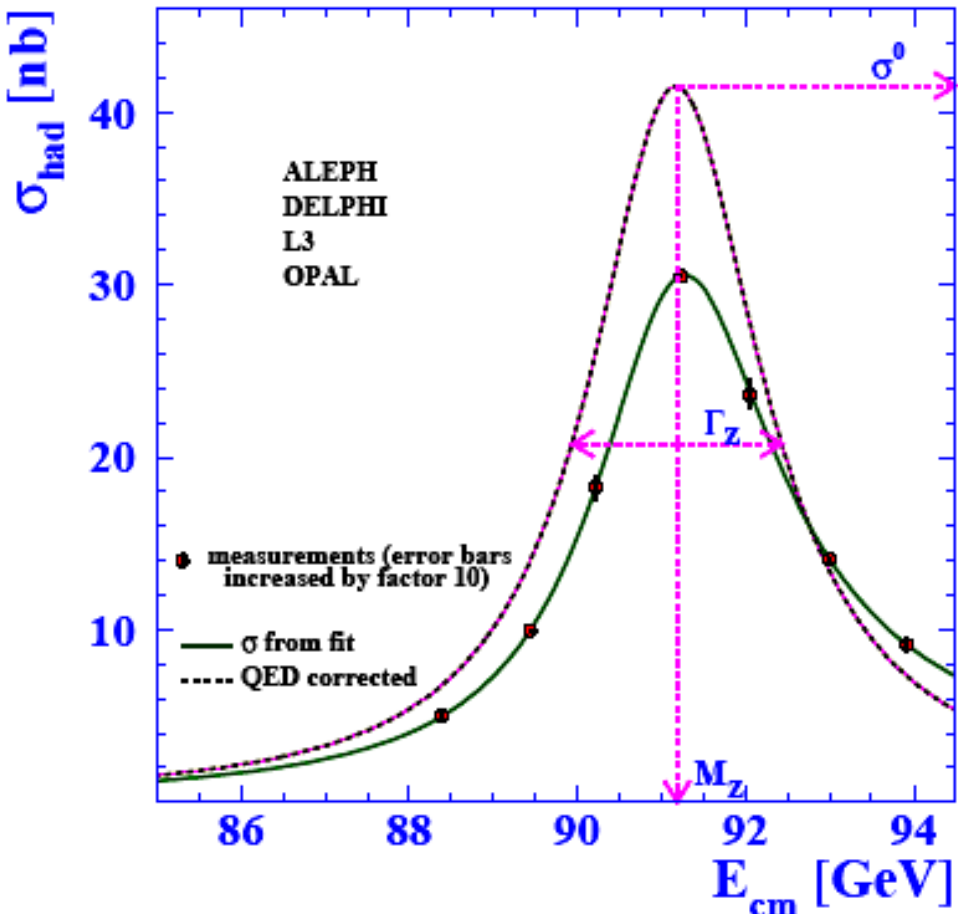
$Z^0 \rightarrow e^+e^-$

$Z^0 \rightarrow \text{hadrony}$

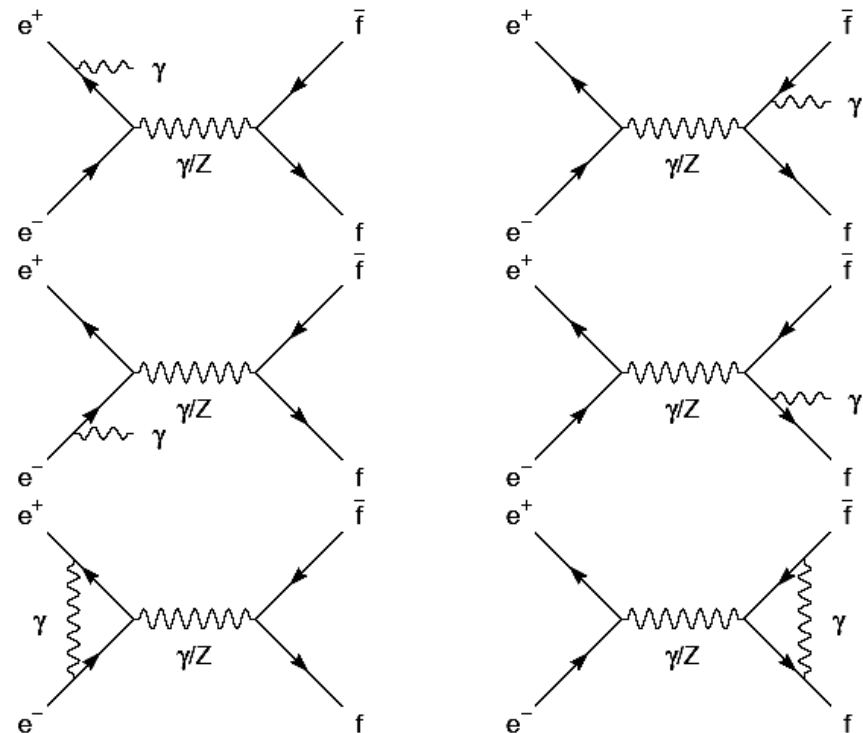

Pomiar kształtu linii Z^0 - poprawki radiacyjne QED

Mierzony i poprawiony σ^0_{had} różnią się o 36%, poprawki policzone aż do 3-go rzędu rachunku zaburzeń

A.Zalewska, 50-lecie IFJ, 18.09.2005

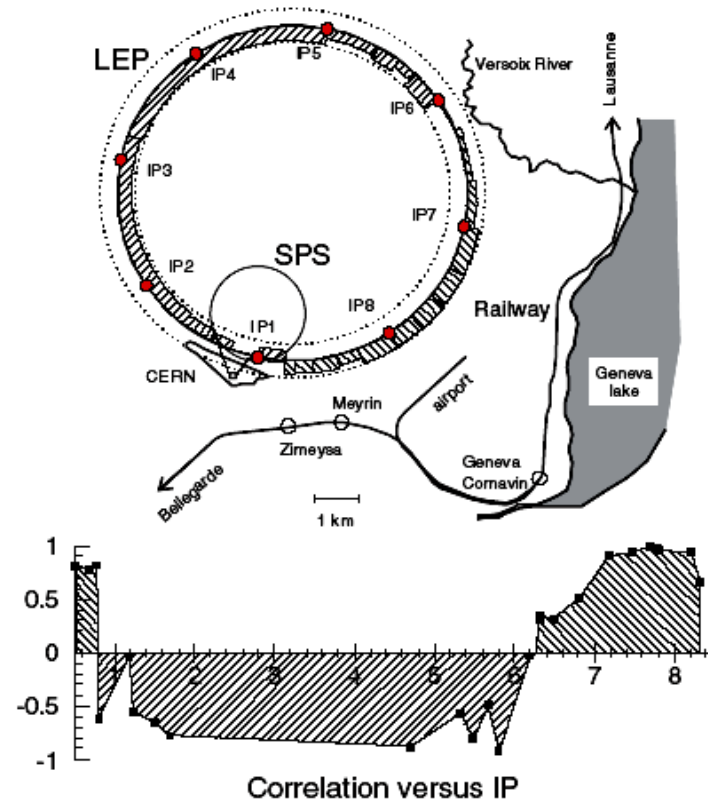
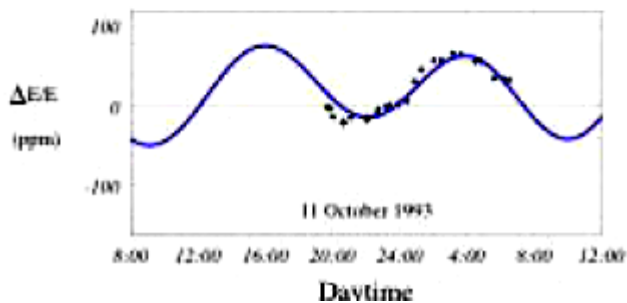
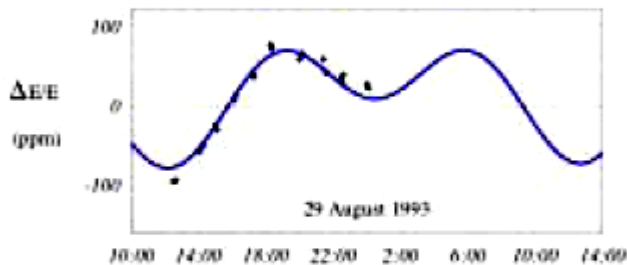
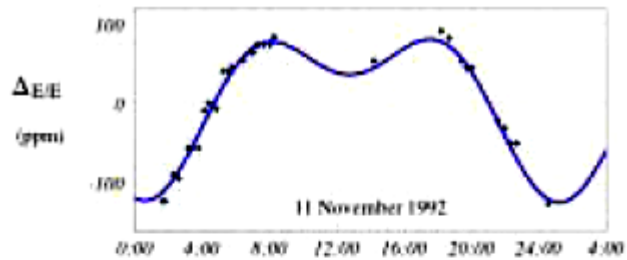

Przykłady poprawek QED

Poprawki QED równie ważne w przypadku rozpraszania e^+e^- pod małymi kątami $\rightarrow$ świetność LEPu (program BHLUMI - S.Jadach i in)

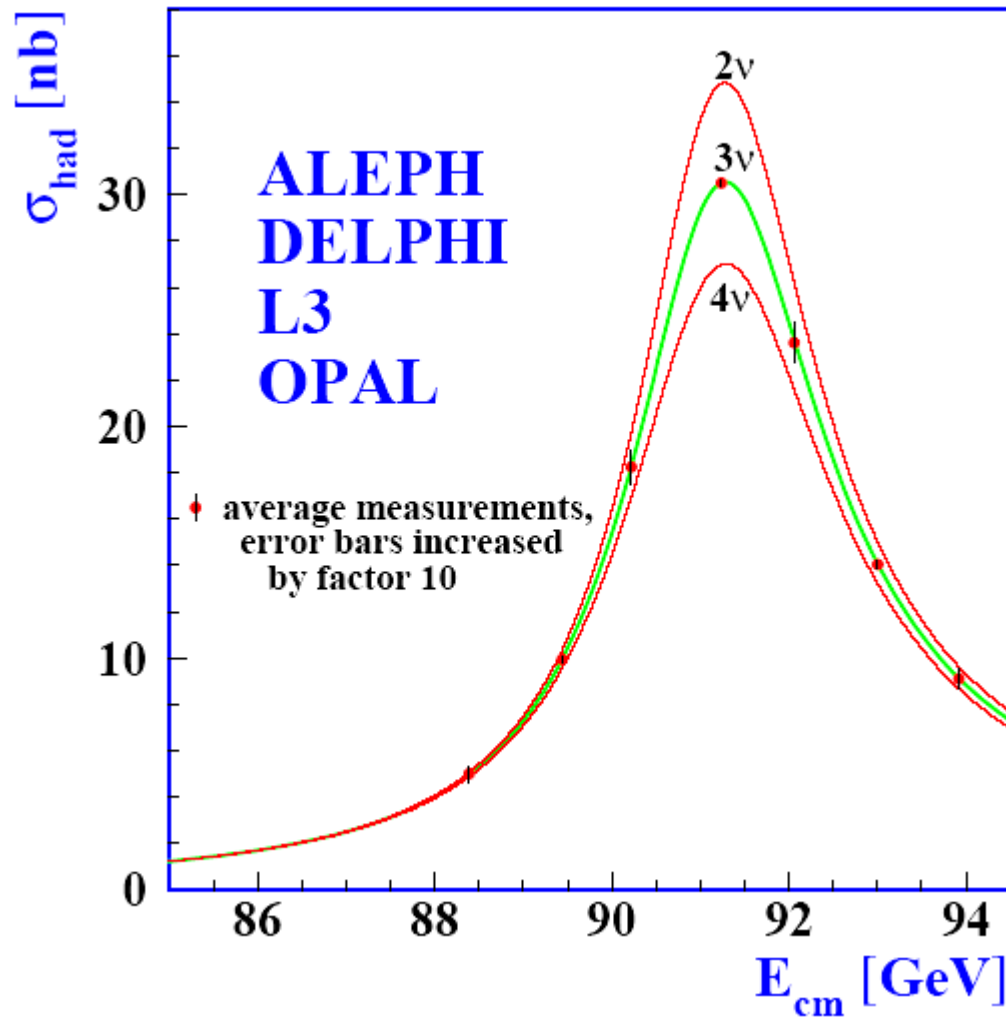
Precyzyjny pomiar masy Z^0

Prowadzona była kalibracja energii wiązek z zastosowaniem metody rezonansowej depolaryzacji wiązki oraz uwzględniane były efekty systematyczne powodujące zmianę orbity wiązek, np. przyciąganie Księżyc-Ziemia, poziom wód gruntowych, rozkład jazdy pociągów TGV

Liczba zapachów neutrin = liczba rodzin

$$N_\nu = 2.9840 \pm 0.0082$$

Precyzja pomiarów z LEP-u

1989 - lato

$$m_Z = 91.12 \pm 0.16 \text{ GeV},$$
$$m_W = 80.0 \pm 0.36 \text{ GeV},$$
$$\sin^2 \theta_W = 0.227 \pm 0.006,$$
$$N_\nu = 3.0 \pm 0.9.$$

2005

$$m_Z = 91.1875 \pm 0.0021 \text{ GeV}$$
$$m_W = 80.450 \pm 0.039$$
$$\sin^2 \theta_{\text{eff}}^{\text{lept}} = 0.23153 \pm 0.00016$$
$$N_\nu = 2.9840 \pm 0.0082$$

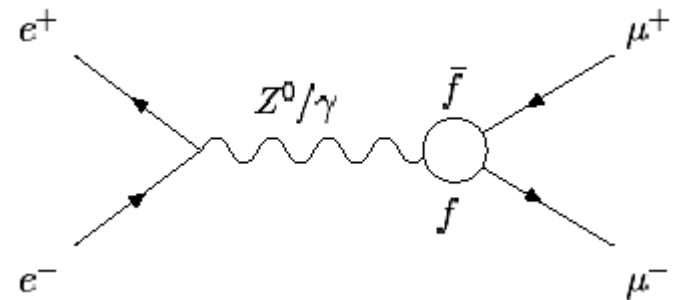
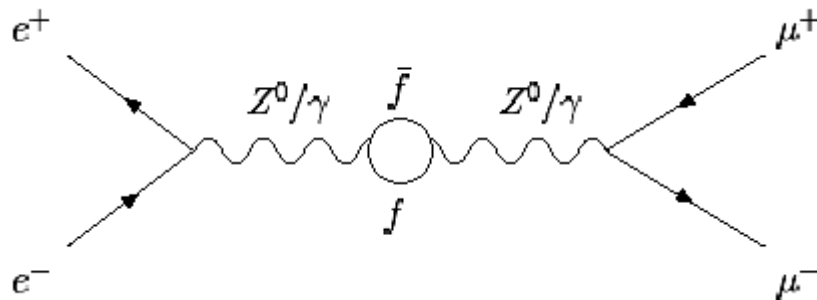
hep-ex/0509008
7 Sep 2005
(17 milionów Z^0)

Quantity	Expected error	Achieved
m_Z	50 to 20 MeV	2.1 MeV
m_W	100 MeV	39 MeV
N_ν	0.3	0.008
$A_{FB}^{0,\mu}$	0.0035	0.0013
$A_{FB}^{0,b}$	0.0050	0.0017
A_τ	0.0110	0.0043

Masa kwarku t

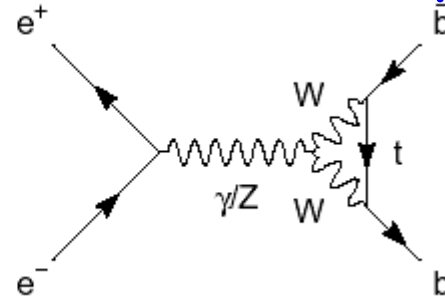
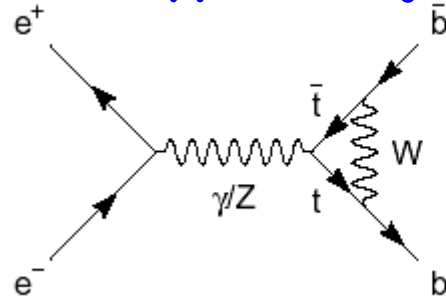
W oparciu o elektro-słabe poprawki radiacyjne

Polaryzacja próżni

są małe - typowo dają wkład rzędu ułamków procenta

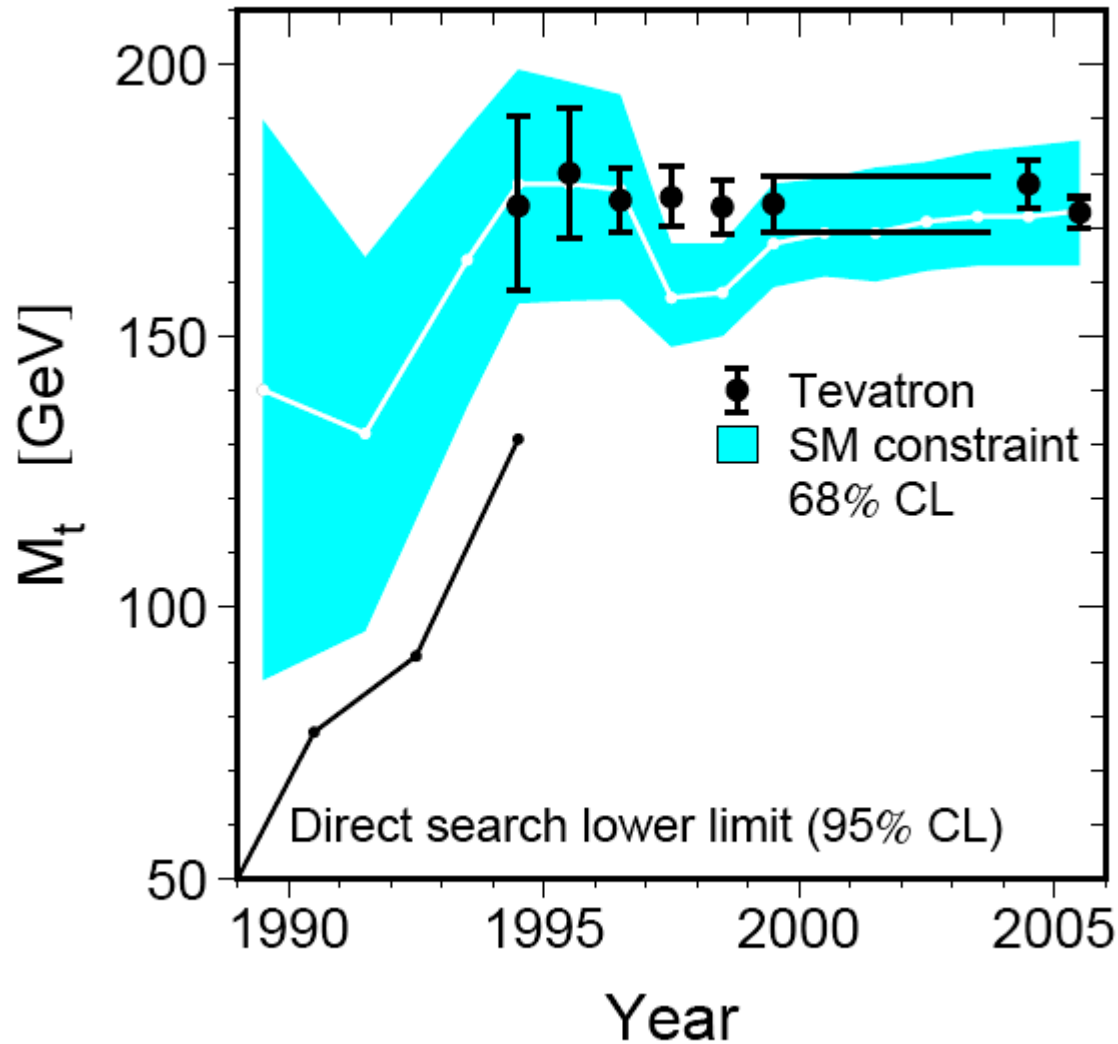
Poprawki wierzchołkowe

Niektóre poprawki elektro-słabe zawierają kwark t

→ pośrednia informacja o masie kwarku t

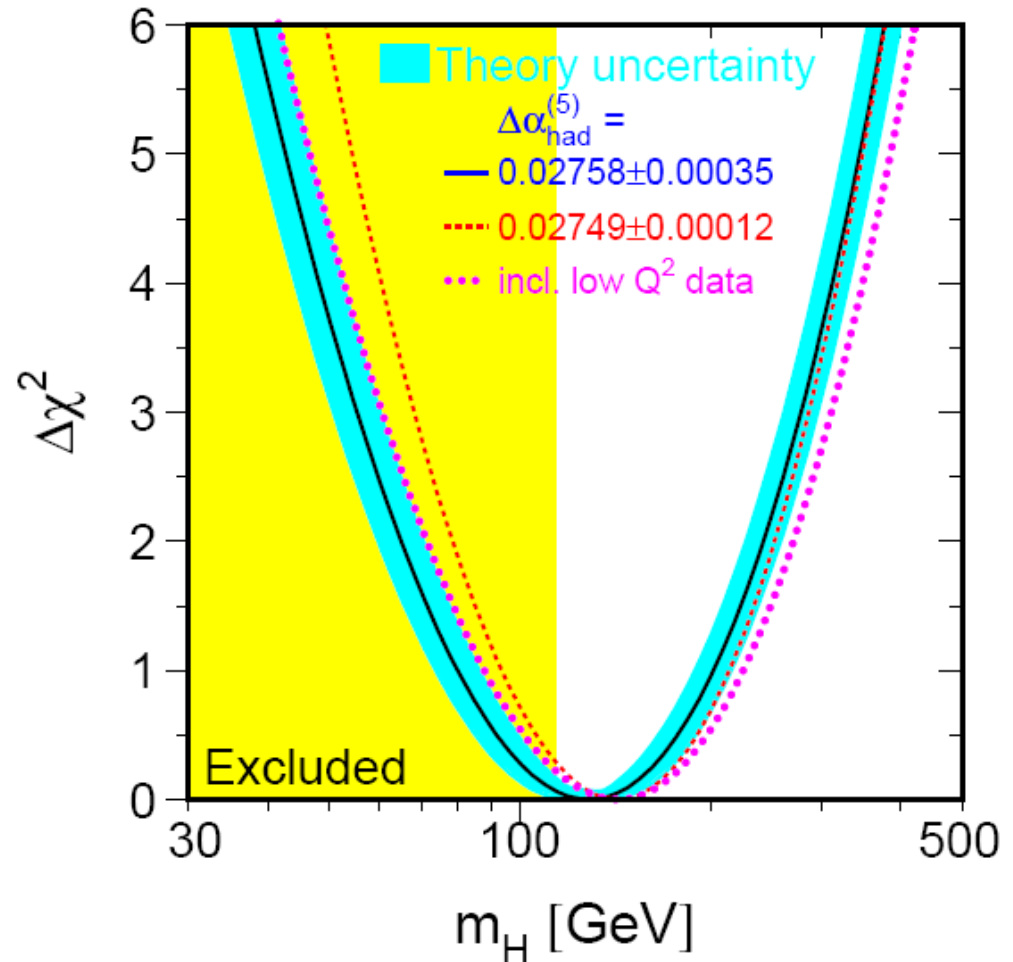
Masa kwarku t - pośredni i bezpośredni pomiar

Masa bozonu Higgsa

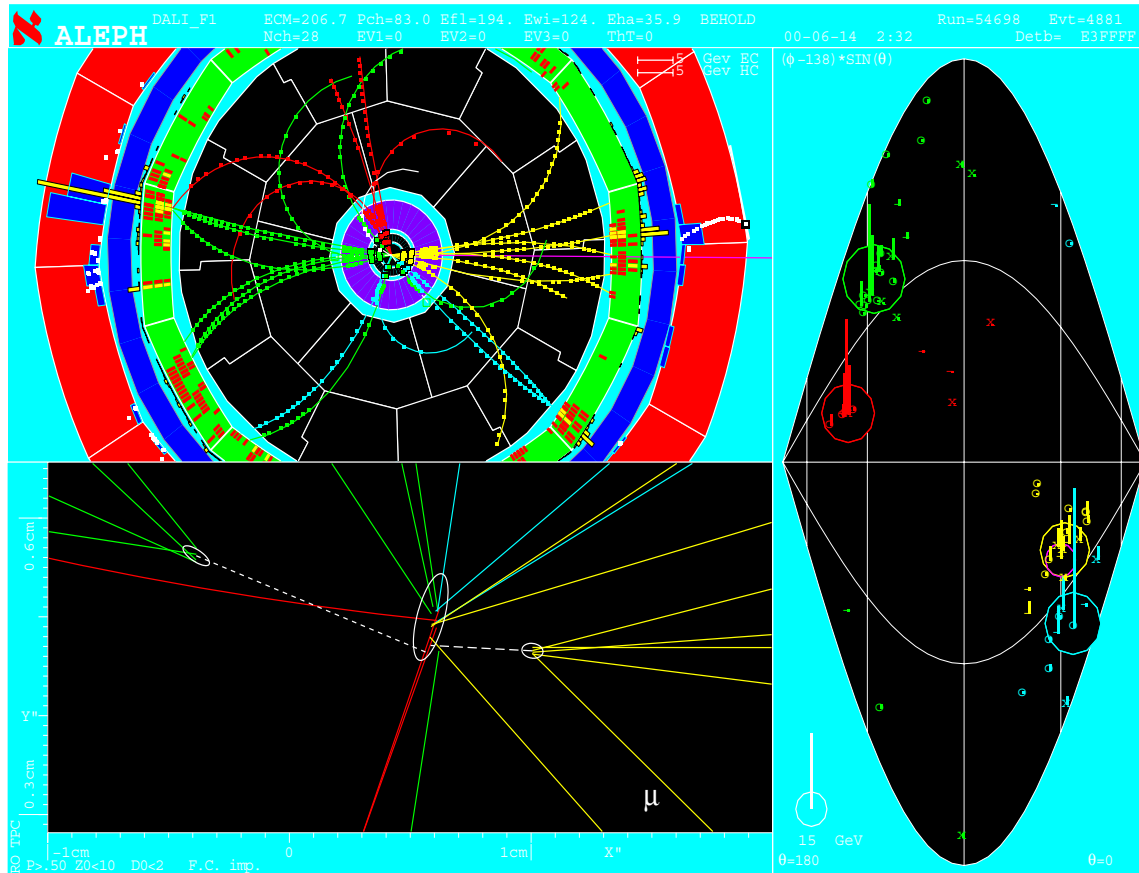
Przewidywania na podobnej zasadzie jak dla kwarku t, ale wnioski trudniejsze, bo w tym przypadku logarytmiczna zależność od masy

$m_H < 285 \text{ GeV}$ dla CL 95

Bozon Higgosa - bezpośrednie poszukiwania

Dolne ograniczenie masy: $m_H > 114.4 \text{ GeV}$

2 b cand.

HZ hyp.
 $m_H = 114$
 GeV

± 3

GeV

NN = 0.996

jet b-tag:

Z

1 0.14

2 0.01

H

3 0.99

4 0.99

Sygnal Higgosa przy najwyższych energiach w LEP-ie?

pokaże przyszłość!

I jeszcze dwie dygresje

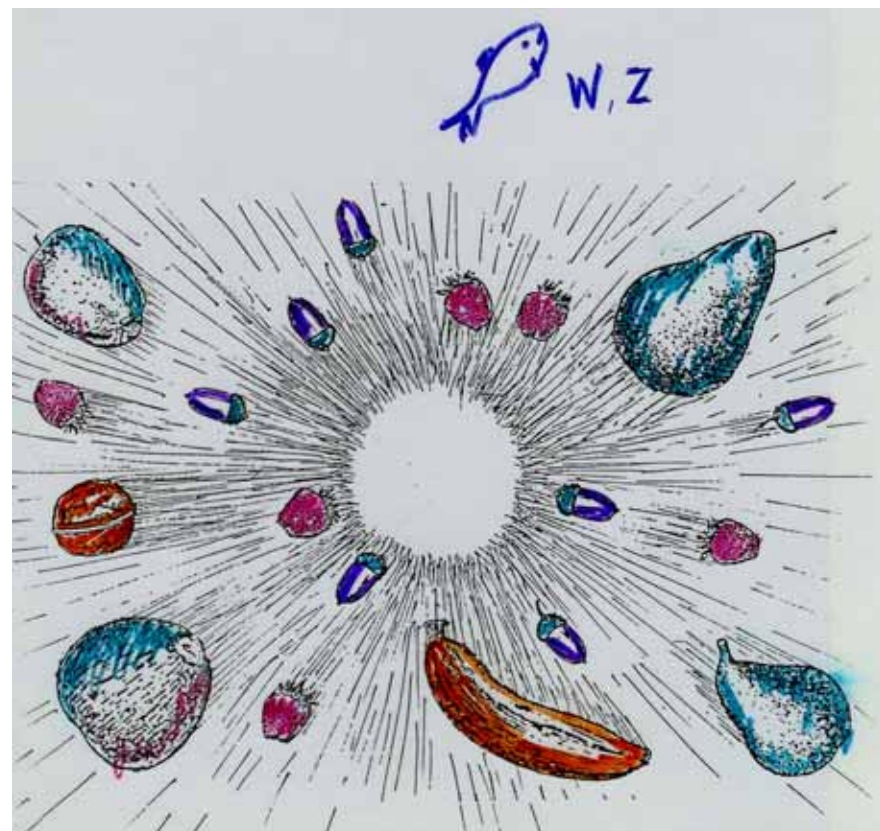
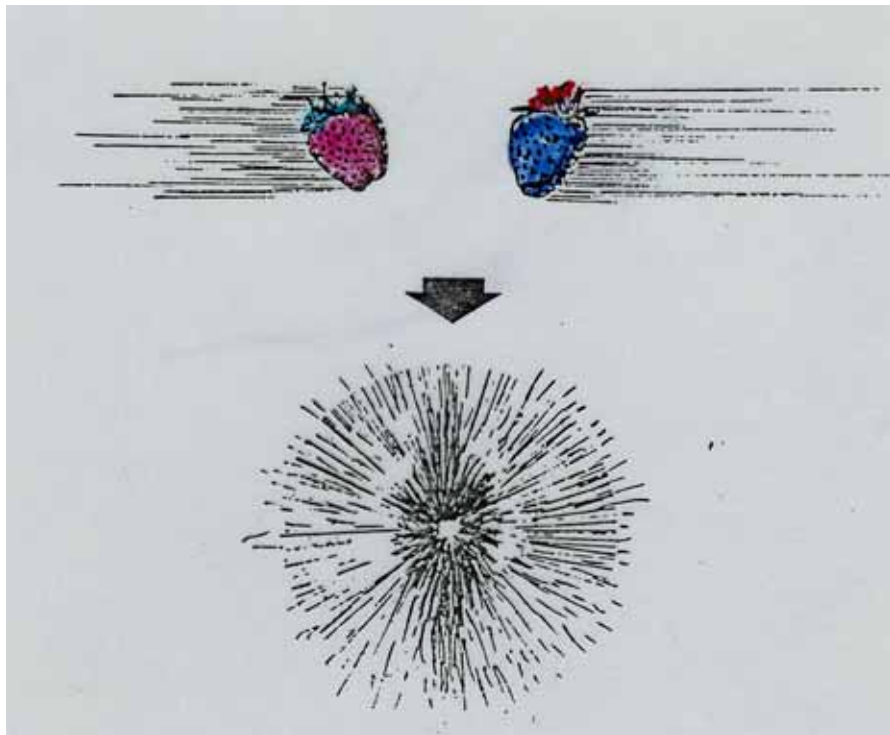
Zdarzyło się w czasach LEP-u

A.Zalewska, 50-lecie IFJ, 18.09.2005

Czerwiec 1982

„Kreacja” czy „produkcja” materii?

Production
Creation of matter

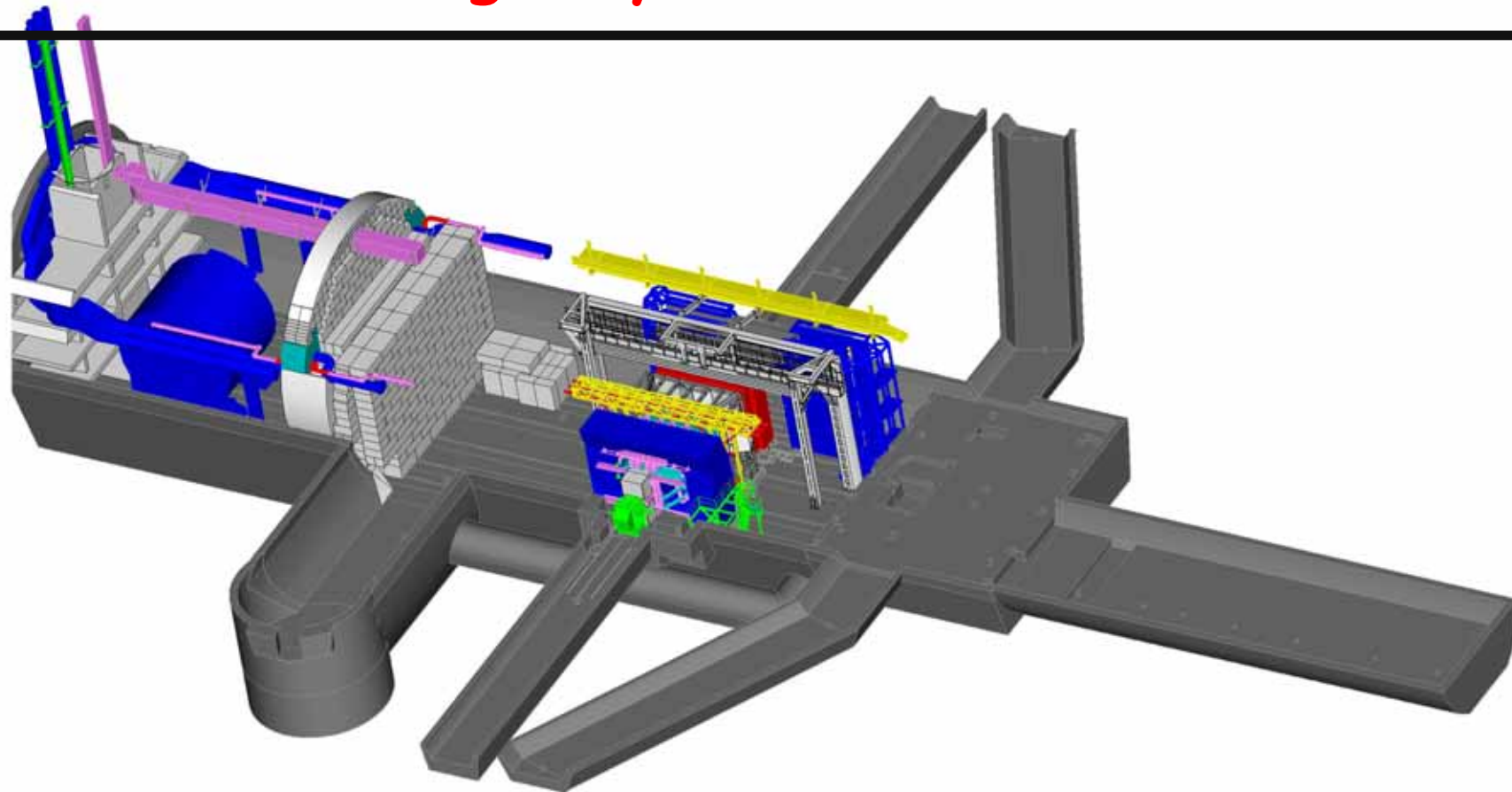
2005 - w tunelu LEP-u powstaje LHC

Życzymy mu długiego życia
i wielkich odkryć

2005 - drugie życie detektora DELPHI

Podziemna hala eksperymentu LHCb - spektrometr LHCb będzie koegzystował z częścią muzealną, a mianowicie z częścią aparatury DELPHI, pokazywaną wycieczkom odwiedzającym CERN